Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2011 жыл 12-чи август, байрым кюн. № 155 (18826)

Багъасы 3сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы атларын атауну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

УКАЗЫ

Саулукъ сакълауну айныгъуна уллу къыйын салгъанларны эмда кёп жылланы ахшы ишлегенлери ючюн сыйлы атла атаргъа:

«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы врачы»

Белых Ирина Сергеевнагъа - Россей Федерацияны Ич ишле министерствосуну «Нальчик» санаторий» саулукъ сакълау къырал учреждениясыны терапевт врачына

Гуревич Борис Ноевичге- «Къабарты-Малкъар Республикада Ич ишле министерствону медико-санитар части» саулукъ сакълау федеральный къырал учреждениясыны поликлиникасыны таматасына

«Къабарты-Малкъар Республиканы саулукъ сакълауну сыйлы къуллукъчусу»

Бетуганов Сафраил Муратовичге - Россей Федерацияны Ич ишле министерствосуну «Нальчик» санаторий» саулукъ сакълау къырал учреждениясыны багъыу физкультура жаны бла инструкторуна

Мисакова Лариса Мажитовнагъа - «Къабарты-Малкъар Республиканы Ич ишле министерствону медико-санитар части» саулукъ сакълау федеральный къырал учреждениясы къырал санитар эпидемиология надзорну арасыны санитар врачыны болушлукъчусуна.

Къабарты-Малкъар РеспубликаныПрезиденти **А.КАНОКОВ**

Нальчик шахар, 2011 жылда 5-чи августда, №118-УП

«Къабарты-Малкъар Республиканы физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу» деген ат атауну юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Президентини

УКАЗЫ

Физкультураны бла спортну айныгъуна уллу къыйын салгъанлары ючюн «Къабарты-Малкъар Республиканы физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу» деген ат атаргъа

Аммоков Артур Заудиновичге- «Къабарты-Малкъар Республиканы спортну жай тюрлюлерине кёре спортчуланы хазырлаучу арасы» къырал учрежденияны директоруна

Канукоев Замир Мухамедовичге - Къабарты-Малкъар Республиканы Чегем муниципальный районуну сабийлеге къошакъ билим берген «Олимпиада резервни энчи сабий-жаш тёлю спорт школу» муниципальный билим бериу учреждениясыны тренерине-преподавателине

Къоркъмазланы Хусейни жашы Викторгъа- Черек муниципальный районну сабийлеге къошакъ билим берген «Сабий-жаш тёлю спорт школ» муниципальный билим бериу учреждениясыны директоруну орунбасарына

Мигунова Наталья Ивановнагъа - Къабарты-Малкъар Республиканы Спорт, туризм эмда курортла жаны бла министерствосуну бийик жетишимлени спортун айныгъу жаны бла бёлюмюню баш специалистине-экспертине

Хацуков Темур Заудиновичге - «Къабарты-Малкъар Республиканы сабий-жаш тёлю спорт школу» къырал учреждениясыны «Эркин тутушуудан сабий-жаш тёлю спорт школ» филиалыны тренерине-преподавателине.

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти **А.КАНОКОВ**

Нальчик шахар, 2011 жылда 5-чи августда, №119-УП

Этимлилик

Айырмалы къурулушчу

Гергъокъаланы Алий (суратда) къурулушчу болуп бир къауум жыл урунады. Ол шёндю КъМР-ни кырал университетини мекямла сюеучю бригадасында электросварщикди. Алай башха ишлеге да фахмусу барды: жарауулу штукатурду, юй къалаучуду, плитканы да уста салады.

Нёгерлерине болушургъа не заманда да хазырды, билеклик эте биледи. Ма аны себепли Алийни тенглерини арасында сыйы, намысы да биййикге жюрюйдю.

Суратны **УЛБАШЛАНЫ Мурат** алгъанды.

УСТАЗЛАНЫ АВГУСТ КЕНГЕШЛЕРИНЕ

Патриот ниетде юйретиуню борчун толтура

Адам улуну жашауунда Ата журтха сюймекликден сыйлы борч барды дерге къыйынды. Хар миллет да тууган жерине къаны-жаны бла байланыпды. Анга тюз ниетли къуллукъ этиу, аны къорууну, тёлюден-тёлюге кёче, таматаланы кичилере аманатларыды. Тууган жерге кертичилени атлары уа ёлюмсюздюле. Аны алайлыгъын биз кёсибизин Къабарты-Малкъар Республикабыны адамларыны къадарларында шарт кёребиз.

Уллу Ата журт урушну жылларын да кёп милитарли республикабы душманнга къажау бирден сюелгенди. Ол а патриотизмни бийик даражада болгъанындан эди. Къазауатха киргенле, тылда урунганла да биле эдиле Хорламгъа жетишир ючюн, кече жатмай ишлерге, шыманны аякъ тюбюнде от жандырыргъа керекликди. Аланы кёбюсю дунияларын алышхан эселе да, къалгъанлары бизни бладыла.

Бюгюнлюкде да ветеранла насийхат сёзлери бла жаш тёлюню чынтты патриотла болурларына къыйын саладыла. Ала «2010-2015 жыллада жаш тёлюню патриот ниетде юйретиуню» программасын жашауда бардырыугъа ючюшлерин къошадыла. Мен аны бла байламлы быллай оюмну айтыргъа сюеме. Республиканы окъуу юйлеринде гитче классладан башлап бийик билим берген юйлеге дери да адеп-къылыкъгъа, намысха, адежликге, ала бла бирге патриот ниетде юйретиуге аталгъан дерсле бола турсала, жашланы, къызланы адамлыкъ даражаларын ёздюрюуню уллу эм жууаплы борчун жетишимли тамамларгъа къолдан келир эди дер эдим. Бу затда ана тилни, миллет литератураны онгларын не къадар къыйыматлы хайырланыргъа керекликди унутмайыкъ.

Белгилисича, Ата журтха илешлик Къабарты-Малкъарны поэтлерини, жазыучуларыны чыгъармаларында хар заманда бла тема болуп келгенди. Классиклери бизни - Мёчюланы Кязимни бла Бекмурза Пачевни - назмуларын окъусанг окъуна, къаллай бир ариу сёз, сюймеклик барды тууган жерибизни деменгилиликлерин суратлагъан, табийгъатыбызны ариулугъу бла ёхтемлендирген, анга сюйюндюрген, тамашагъа къалдыргъан. Сёз ючюн, Кязим кесини чыгъармаларында Тюркде, Арабда да болгъанына, алай тауларындан багъалы жашаууна бир зат да болмагъанын кёп кере къатлап айтханды.

Мен устазланы август кенгешлерини аллында билим бериуде ишлегенлеге кесими бир къауум сагъышларымы юслеринден айтырыкъ эдим. Поэтлерибизни, жазыучуларыбызны чыгъармаларында патриот теманы юсюнден дерсле бере туруп, авторну бош омакъ сёзле айтыуун башчылыкъгъа алып къоймай, аны кесини адамлыгъына, жамауат ише къошуумчулугъуна да эс бурсала тюз болур.

Жаш адамла аны чыгъармаларын окъуп, андан юлгю алырча болмагъан авторну повестьлерин, романларын окъуу программагъа къошар кереги жокъду. Поэт, жазыучу халкъны жашауу, жарсылары бла жашамай эсе, ол кесини граждан борчун толтурмайды.

Ана тилни окъутханла, миллет литературадан дерс бергенле, август кенгешлеринде жашланы, къызланы чынтты патриотла болуп ёсерлерини юсюнден сёлеше, ишлерин «2010-2015 жыллада респуликада жаш адамланы патриот ниетде юйретиуню къырал программасына тийишлиликде бардырырларына биз, ветеранла, къошумчулукъ этерге хазырбыз. Аны бла байламлы республиканы битеу ветеран организацияларында планла жарашдырыплыз, аланы жашауда бардырыуну шарт мадарлары этиледиле.

Бек алгъа битеулю билим берген школла бла байламлыкъ жюрютедиле, эллени, шахарланы культура учрежденияларында бардырылгъан тюрлю-тюрлю юйретиу, магъаналы ишлеге къатышадыла, школлада кишиликни дерслерин бардыррадыла, аланы музейлерини, стендлерини, аскер эм урунуу махтаулукъ мюйюшлерини конкурсларыны-къаруларыны дайым сыйлы къонакълары болгъанлай тургъла. Биз битеу оп тюрлю ишлеribизни асламлы информация органлары юслери бла жамауатха баям этебиз. Сау болсунла, ала бизни тилеклерибизге бир заманда уллу кёллю болмайдыла.

Султан ПШИБИЕВ, ветеранланы республика советини члени.

Тапландырыу

Къоркъуусузлукъну эм юашха салып

Арт кезиуде Нальчикде жашагъанла кёрюп турадыла, аны жерлеринде, кёп къатлы юйле болгъан арбазлагъа да къарап, тапландырыу ише баргъанлары. Республиканы къыралгъыныны юконюно аллында ара шахарыбыз байрам хал аллыгъы, сёзсюз, бизни къуандырады. Аллай жумушла жаланда Нальчикни ара орамларында бардырылмай, эртгерден бери да къозгъала тийишли жерлеге эс бурулгъаны уа бютюнда асыуды.

Кирова орам бизде бек узунладан бириди. Аны бла озгъан ауур машинала, сёз ючюн, ара проспект бла бармайдыла, аладан сора шахарчыланы, элледен келгенлени машиналары да алайтын дайым да жюрюйдюле. Не къадар башха орамла бла да къошулады он! Ма аллай жерледиле жаяу жюрюгенлеге бек къоркъуулула. Эки орам бирге къошулса, машинала адамланы тёрт жанларындан келедиле. Светофорла жанында эртгеликге, жолну ётген уллу сынаугъа окъуна бурулуп тургъанды.

Манга Киров бла Ахохов атлы орамла бирге къошулгъан жерден терк – терк ётерге тюшгени себепли былайда хал не заманда да жарсытханды. Авария этип сюелген машиналаны да, жарсыугъа, кёрюрге тюшгенди. Жашил светофор жанныган бир ненча секундну ичинде Ахохов орамдан келген машинала терк окъуна тебирепл, Кировны ётер ючюн, жаяу баргъанла иги да къармашырга керек эдиле. Алагъа эришгенча, жолну бир да къояр умут этмегендиле.

Энди бу тийреде хал игиге айланыр деп ышанырчады. Тёрт мюйюшде да энчи белгилери болгъан, заманны кёргюзтюп тургъан жангы светофорла ишлейдиле. Алада жашил тюрсюн бла жаныл тургъан Кировада - 21, Ахоховада 31секунду ичине, баям, сабий, къарт да къыйналмай ётерикдиле.

Былайгъа аллай светофорла эрттеден керек эдиле. Бу тийредеги 1- чи номерли сабий школгъа, 4 –чю номерли поликлиникагъа, Бизнес институтха, банкга, энишгеректеги вокзалгъа бла базаргъа, ёрге жанында КъМКъУ –гъа да кюн узуну адамланы барыш тургъанлары хакъды. Энди алагъа жолну ётген уллу сынау болмагъаны къууандыргъанды.

Быллай светофорла Нальчикде «Телемеханикада» чыгъгъанлыкъгъа, ала бла ара шахарыбызны жалчытыргъа ашыкъмагъанлары сейир окъуна этдиргенди. Бютюнда мен аланы Россейни башха шахарларында кёрюп, кесибизде уа жаланда ара орамлада ишлегенлерин эсгерсем, аланы жетишмегенлери жарсытханды. Ол кемчилик кетерилгени бек ахшы ишди.

Былайда дагъыда жерни дайым да къазып, ол а жаяу жюрюгенлеге, машиналагъа да чырмап тургъанды. Жолгъа да асфальт салып, жанлары бла темир буруула да ёлюмден сакъланыр. Сёзсюз, ол да жолда къоркъусузлукъгъа себеп боллукъду.

САРАККУЛАНЫ Асият. Суратны автор алгъанды.

ЧАКЪЫРЫУ

Право низамны сакълаучу органлагъа болушуу – адамланы жанларын ёлюмден сакъларгъа себеплик

Контртеррорист операцияны низамы кийирилгенли республиканы право низамны сакълаучу органлары 2011 жылда 20-чы февралдан 2011 жылда 10-чу августха дери заманны ичинде бардыргъан оператив-излеу ишлени езинюнде банда къауумланы бек кюйсюз членлери жокъ этилгендиле. Аланы арасында республиканы жеринде кёп уллу эм бек уллу аманлыкъ ишле этгенле бардыла.

Саууула эм патронла букъдурулуп тургъан 16 жер, аманлыкъчыла жашырынлыкъда турурча 8 база табылгъандыла, 60-дан аслам сауут (керохла, автоматла, пулемётла, ушкокла, гранатомётла) эм 6000 патрон, гранатала, 70 чакълы чачдырылыучу устройство эм 20 килограмм чачдырыучу зат сыйырылгъандыла. Ала бла бирге чачдырылыучу устройствола газэлтиклеге 3 лаборатория. Аланы экиси кёп къатлы жашау юйледе эдиле.

Он тюрлю мадарла республиканы жеринги бир кесегинде криминоген болумну игилендирирге онг бергендиле. Аны бла байламлы КъМР-де операти штабны оноучулары 2011 жылда 11-чи августда 10 сагъат 00 минутдан башлап Нальчик шахарны жеринде бу орамла бла чекленнген тийреде: 2-чи Таман дивизия, Шогенов, Профсоюз, Терешкова, Студенческая, Фестивальный переулок (Вольный Ауул районда); Нальчикге кирген элледе: Хасания, Акъ-Суу, Кёнже, Чегем районну Чегем шахар, Адиюх, Шалушкада, Каменка, Яникой, Лячинкъая эллеринде КТО низаманы эм операция бардырылгъан кезиуде заманнга чек салыуну кетерирге оноу эттендиле.

КъМР-ни оператив штабы Къабарты-Малкъарда банда къауумланы эм аланы болушлукъчулары къайда болгъанларын право низамны сакълаучу органлагъа айтханлагъа жюрек ырзалыгъын билдиреди. Аны бла бирге Элбрус районда эм Бахсан районну бир кесегинде контртеррорист операцияны низамы андан ары бардырылады, ала да адамланы ёлтюрюрге, болумну къатыландырыргъа себеп боллукъ диверсия-террорист актла болурларына къоркъуу алыкъа кетерилмегенди.

Оператив штаб адамла контртеррорист операцияны низамына ышаныкълукъ бла къарарларын излейди. Алары сакъ болургъа чакъырады, тёзюмлюлюклери, сабырлыкъларыбыз бла бир бирлерине эс тапдырырларын дурус кёреди. Керексиз сёз къозгъаргъа кюрешгенлени жолларын кесерге, право низамны сакълаучу структуралагъа хурмет этерге, Оператив службаланы ишлерине не къадар онг берирге кереклисин эсгертеди. Штабны келечилерини эмда КТО-ну адамларыны айтханларын алжаусуз толтургъа керекди. Ол заманда кёплени ёлюмден сакъларгъа боллукъду.

Бир тюрлю ишеклик туудургъан адам, машина эм зат кёрсегиз, бу телефонлагъа сёлешигиз:

КъМР-де оператив штаб: **48-15-10**, **48-16-37**, **48-15-48**.

РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де управлениясы:**48-16-02**(дежурный бёлюм), **48-15-81** (ышанылукъну телефону);

КъМР-де МВД: **40-49-10** (дежурный бёлюм). **49-50-62** (ышанылукъну телефону).

- РФ-ни МВД-сыны СКФО-да Баш управлениясыны «Э» арасы: 42-70-52 (дежурный бёлюм);

- Россейни Следствие комитетини КъМР-де следствие Управлениясы:**77-64-22** (ышанылукъну телефону);

- Россейни МЧС-ини КъМР-де Баш управлениясы: **39-99-99** (дежурный бёлюм)

КъМР-ни Оператив штабы.

Хурметлеу

Энциклопедиягъа киргендиле

Къабарты-Малкъарны бийик тау заповедниги Ара Кавказны шимал кесегини табийгъат комплексин сакъларгъа эм аны тинтирге деп къуралгъанды. Европада, андан сора, аллай учреждение жокъду. Анга Хазнидон, Сукан, Огъары Малкъар, Бызыны, Чегем агъау мюлкле киредиле.

Заповедники ишчилери анда битимлени бла жануыланы сакълауда уллу жетишимле болдургъандыла, бютюнда кавказ жугъутурлары санларын ёздюрюудетёр мингден жети мингге дери. Заповедники башчысы Газаланы Мухтар айтханга кёре, бу ахшы кёрюмдюле ишчилени бийик усталыкъларындадыла. Аланы асламысы кеслери да тау этекледе жашагъанладыла, аны себепли он жерлени сакълау алагъа адет-тёрелени сакълауду.

Бу ючюнледе Москвадан къууанчлы хапар келгенди. Табийгъат комплексни сакълаугъа эм кёбейтиуге этген къошумчулукълары ючюн заповедники ишчилери «Россейни эм ити адамлары» деген энциклопедиягъа киргендиле.

Виктория ПОЛУХИНА.

Фестиваль

Ким да билген уста

Озгъан айны ахыр ючюнлеринде Башкъортостанны ара шахары Уфадан узакъ болмай Кугачинский районда миллет тепсеу коллективлери халкъла аралы «БАЙЫК» ат бла фольклор фестивалы бардырылгъанды. Анга Тюркден, Испаниядан, Италиядан, Франциядан, Англиядан, Ирландиядан, алгъынгы Союзну бир къауум къыралларындан да коллективле къатышхандыла.

Фестивальны къурагъанары бизни жерлешибиз, белгили балетмейстер эм хореограф, КъМР-ни искусстволарыны къуллукъчусу, КъЧР-ни да культурасыны сыйлы къуллукъчусу Къудайланы Чукайны жашы Мухтарны чакъыргъандыла. Ол жюрини председатели эди анда.

Ол а анга уста специалистгеча ышанныгъанлары, уллу хурмет этгенлерин да белгилейди. Ол тепсеуде хар къымылдау, къарам да не магъананы тутханын иги биледи. Биргесине уа Элбрус районну «Элбрус» тепсеу коллективни тамата къауумун да элтгенди.

- Мен фестиваль башларындан алгъа Уфагъа барып, ары келген фольклор коллективлени башчылары нюбеп, хар бирине да тепсеулерини, костюмларында накъышларыны, ол неда башха тепсеу не затха жораланганыны, къаллай магъананы тутханыны, дагъыда аллай затларны юсюнден къысха билдириу жазарларын тилейме, - дейди Мухтар. -Алай кёплери ол жумушну тийишлисича тамамлаялмагъандыла. Тепсеуню хар неси да неге жораланганын билирге керекди. Ол миллетни культурасы бла байламлыды да. Анда билгенме биз не жаны бла да къарачай-малкъар тепсеулени, эпосну да сакълаялгъаныбызны.

Аны бла бирге бизни тепсеулерибизде уучуну, сюрюучюню, тёгерек тепсеулени, спорт, той эм юй жашау бла байламлысы да сакълангландыла. Башха халкълада уа ол затла анда-санда эсге алынадыла. Болсада коллективле аланы тепсеулеринде хайырланнганлыкъгъа, магъанасын а иги анъылалмайдыла.

Фестивальны кезиуюнде Къудай улугъа бирсагъатлыкъ мастер-класс бардырын тилегендиле. Болсада ол сау беш сагъатха дери созулгъанды. Мухтар кёп жерледен келген коллективлени башчыларына къарачай-малкъар, битеу миллет тепсеулени да магъаналарыны юсюнден кёп сейирлик хапар айтханды, жыйылгъанланы сорууларына да жууап бергенди. Аланы кёплери теорияны ётмегенлерин, билмегенлерин чертгендиле.

Ахырында уа Къудай улуну республиканы президенти Хамитов кесине чакъыргъанды. Башкъортланы тепсеулерини юсюнден китап жазарын тилегенди. Аны ючюн деп Мухтаргъа ол хар не жаны бла да онгла къураргъа сёз бергенди. Болсада Мухтар, анда жашап, китап хазырлар онгу болмагъанын, бусагъатда ол къарачай-малкъар хореографиясы юсюнден китап жаза тургъанын, анда башкъортлан тепсеулерини юсюнден да бир баш жазарын билдиргенди.

Къудайланы Мухтаргъа фестивальны къурагъанла, анга къатышхан коллективлени башчылары да, бек башы уа, Башкъортостан Республиканы президентини да атындан бюсюреу къагъытла, грамотала да берилгендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Эсгертиу

«Заманнга» жазылыргъа энтта да онг барды

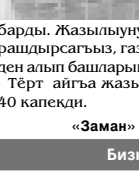

Хурметли жамауат!

Бир тюрлю сыгтаула бла сиз 2011 жылны экинчи жарымына «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Жазылыуну 30-чу августха дери жарашдырсагъыз, газетибизни 1-чи сентябрьден алып башларыкъсыз.

Тёрт айгъа жазылыуну багъасы 237 сом 40 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Бизни корр.

Жигитликни, огъурлулукъну эмда адеплиликни уллу кёргюзтюю

Бюгюн Зокаланы Валерийге 60 жыл толлукъ эди

Зокаланы Кънакъбийни жашы Валерий 1951 жыл 12-чи августда туугъанды. Школдан сора 1969-1972 жыллада СССР-ни МВД-сыны Орджоникидзедеги С. М. Киров атлы аскер училищесинде окъугъанды. Андан сора взводну, ротаны да командир болуп кёп шахарлада къуллукъ этгенди.

1979-1982 жыллада Москвадагъы М. В. Фрунзе атлы Аскер академияда билимин ёсдюргенди. Коми Республикада, Североонежское, Ухта, Сыктывкар шахарлада анга уллу хурмет бла къарагъандыла. 1993 жылда генерал-майор деген чын берилгенди.

Ызы бла Россейни МВД-сыны Приволжский округунда аскерни таматасыны орунбасары, биринчи заместители болуп да тургъанды. 1995 жылны 5-чи октябринде, авариягъа тюшюп, жашауу юзюлгенди. Биргесинде 19-жыллыкъ къызы Жанна да болгъанды.

Жашауунуу кезиулери

Ата сыры – улунда

Озгъан ёмюрню 60-чы, 70- чи жылларында жашла, аскерге барып, къуллукъ этгенни не да аскер училиедге окъуп, офицер чынны алып, андан ары жашауун, чынтты эр кишича, Тууган жерин къоруулагъан бла байлагъанны кеслерине уллу сыйгъа, намыхса санагъандыла.

Зокаланы Валерийни да, баям, аскерге ол биийк сезим келтиргенди. Халкъда быллай сёз барды: «Атасына кёре жашы». Зокаланы Кънакъбий тукъумуна, миллетине тийишли жаш ёсдюргенди, кесини замасыны жигити этип. Атасы жашына ёттюрлюкню, огъурлулукъну, шуёхлукъгъа кертичиликни юлгосюнлей къалгъанды. Сарбашланы Бахаутдин эсгергеннге кёре, артда Валерий былай айтырыкъды: «Мен кеси кесими таныгъанлы атамдан артда къалмазгъа кюрешип келеме».

Былайда заманны бошдан сагъынмайма. Кимни да эси, акъылы юйюрде, школда, тенгле арасында, кесини заманында кёре къатады. Валерийни жаш жылларын романтикленгя, патриотланы кезиуюне тюшгенди. Атасындан, школда, спорт секциядагъа алгъан дерслерине заман да этгенди кёшюмчулукъ.

Училищеден сора Валерий офицерлеге хурмет эте билгени бла, аны къолунда къуллукъ этгенлеге уа жууаллы къарагъаны бла айырмалы уди. Зока улуну жашауу ич аскерге бла байланлы болгъаны себепли тутмакъла бла бетден-бетге тюбеширге да тюшгенди, аланы болумларын ингилендирирге да ол къолундан келгенни бир заманда аямагъанды. Кесинден гитче офицерлеге бла аскерчилеге ата кибик къарагъанды.

Аны ол къылыгъыны юсюнден быллай юлгю келтирирге болурыкъду. Шуёху Мухамет Газов Коми Республикагъа жумушу бла барады да, анга билдиреди да, тюбешеди. Сора Валерийни юйюне тебиреййдие. Аланы сакълап тургъан машина бла жумушларына чыгъадыла. Тюкенни къатында тохтатып, Зока улу водительге ахча береди да, юч гыржын алдырады. Штабха жеттенде уа, аланы ашханагъа элтирге буюрады. Мухамет: «Ол эттенинг а неди?» - деп соргъанында, шуёху, анга къарап: «Ол аскерчини гыржыныды»,- дегенди.

Атасы Кънакъбий бла анасы Жамий.

Аскерде солдатны сыйын кётюрген, аны ашына – сууна да Зока улуча къайбыргъан офицерле кёбюрек болсала эди, бюгюнню ата – анала жашларын андан кутутлургъа кюрешмез эдиле. Жашла кеслери уа, Валерийни заманындача, аскерде къуллукъ этип къайтханны кишиликге санарыкъ эдиле.

Мени оюмума кёре, генералны аскерде къуллукъ этген жылларын экиге юлеширге боллукъду. Орджоникидзеде училищени бошал, 1979 жылгъа дери, экинчиси уа, Москвада Аскер академияны бошал, ахыр юсюнден дери.

Ол айтханын, академиягъа дери Валерий адамлыкъ, офицер ышаларды бла ёсе баргъанды къуллугъунда, таматаладан, аскерчиледен да ыразылыкъ таба. Училищеде окъуна биргесине окъугъанла анга: «Сен генерал боллукъса!» - дегендиле, билген эттенча. Академиядагъа эди, бютюн къыйын. Алай ол къыркъ жылында генерал чыннга, депутатлыкъгъа элтген жол эди. Сёзсюз, узакъ Коми Республикада билиннгендиле толусунлай аны, адамланы юзындан тизип, ишни къурай билгени да.

Зока улун Комиге жибергенлеринде, ал кезиуде ада тайгада тургъандыла. Ары жаланда вертолёт баргъанды. Ол къышда бузгъа, жайда суугъа кюнинганды. Ала тургъан элде ичер суу окъуна жокъ эди. Жангыз бир котельня болгъанды да, зоналары, юйлени да ол жылытханды. Валерий а, экн конню ичинде бригада жыйыл, къуру кесини юйюне угъай, битеу элге да суу тартхан эди. Ваннала салырга сюйгенлеге уа, кереклерин келтириге болушуп, аланы да орнатхан эдиле. Газ печьлени бла баллонланы да Зока улу элтдирген эди ары.

Аны юй бийчеси Таужан къылыкъ этерге боллукъ эди, мен шахарда ёсгенме, быллай болумгъа юйренмегенме деп. Ол а, башхаланы айтханларына да къарамай, кеси отунла жарып, юйюнде печьге от этгенди. Тиширыуча, юйюрюню жылыуун, насыбын сакъларгъанды.

Баям, кимге да бек уллу махтау аны коллегалары, къолунда ишлеген адамланы ариу сёзлериди. Бу жаны бла Валерий насыплы эди. Аны юсюнден андан гитче офицерле статьяла, назмула жазгъандыла. Аладан бирин юлгюге келтиригге сюеме. Ол Александр Розентальны «Зокаевцы» деген статьясыды. Анда полковник Розенталь 1994 жылда Узбекистандан келип, Зока улу бла биринчи кере ишни юсюнде тюбешгенлеринден юсюнден айтады. Ол «жаш» офицер, Россей аскерни жорукъларына тюшюналмай, ишин тынгылы этялмагъанды. Башха офицер а: «Генерал Зокаевни айтханына бир тынгыла, бусагъат ол сени керегинги берир»,- дегенди. Генерал а, анга сабыр тынгылап, ишни тыйгъан чырмауладан къалай, не заманга къутулургъа боллугъун соруп, эркин эттенди Розентальны. Ол да, башха бийик офицерлеча, къаты сёзлени да аямай, урушурукъ сунгнан ди полковник. Аны орунына Зока улу уа тырман этген къарам бла ашыргъан эди.

Хар зат да жерине келип, аны билдирирге киргенинде, генерал, анга жарыкъ тюбеп, сабырлыгъын тас этмегенди. Ол юсюнден сора Зока улу Розенталгъа аскерчини юлгюсюча кёрюнгенди, андан кёп затха юйренирге боллугъуна тюшюнгенди. Аллай офицерлеге Александр Розенталь «зокаевчыла» дегенди.

Адам, тышында ишлеп, жашаудан кеттенден сора да анда аны атын айтып тургъан жашла, кызла, баям, кёп болмазла. Зока улу уа аладанды. Коми Республиканы Президенти Юрий Алексеевич Спиридонов юч жыйырма адамдан къуралгъан делегация бла келген эди аны асыргъарга. Ала Валерийге, аскер башчыгъа, жамауат иш бла ююрешген адамгъа, Комини Баш Советини депутатына этген хурметлери эди.

Спиридонов Зокаланы Валерийни къабырыны башында айтхан сёзлери уа биогюн да магъаналарын тас этмегендиле, биогюн аланы кертиликлерине тюшюнебиз: «Малкъарлы къарындашларым, уллу бушуугъа тюбедигиз, сиз эм иги жашыгъызны, таянчагъыгъызны эм ышанногъылы адамыгъызны асырайсыз. Мен ышанама: Зокаланы Кънакъбийни жашы Валерийни аты халкъны тарыхында эм игилени санында айтылыкъды...»

Къудукъчу нёгерлерини эсгериулери

Ол бир заманда да тынч жолланы излемегенди

Михаил ЛЬВОВ,
РФ-ни МВД-сыны Баш управлениясыны начальниги, генерал-лейтенант:

- Биз академияда бирге окъугъанбыз. Амалыбыз алай эди да, кёплерибиз фатарлагъа хакъ тёлеп жашагъанбыз. Мен юйюрюм бла жашар жеribиз болмай къалабыз. Башымы да эришге ийип, шуёхума келеме да: «Мени юйюм – сени юйюнг», - дейди. Ол Валера эди. Аллай кёп кезиулени эсгералыкъма - аны юйю кёплени юйлерине айланнганын.

Юрий БОНДАРЧУК,
РФ-ни МВД-сыны генерал-майору, дивизияны командири:

- Жылны кёзюнде мен, Валера да юйюрлеribиз бла кёношузда жашагъанбыз. Хар кимни да болады аллай кезиулери – иши алгъа бармай, халинг да бузулгъан. Ол аллай кезиулеге бир сейиру кёзден къарагъанды: сени кёлюнгю кётюрюп, мудах сагъышларынгы чача билгенди. Огъурлу адам эди ол, оптимист. Аскер башчы болгъуна аны, фахмусунда сора да, адамланы кесине тарта билгени себеплик эттенди.

Бизни Валера, бир кишини болушлугъу болмай, жаланда кесини билмини, хунерини кючлери бла аскер къуллукъда бар къыйынлыкъладан да ётгенди. Аскер чынла да анга башхаладан эсе алгъа берилгендиле. Ким биледи, бюгюнлюкде ол къайда ишлер юй автокатастрофада замансыз ёлмесе. Генерал-майор чыннга да Зока улу 40 жылында жеттенди.

Аны анкетасын алып къарасакъ, Валераны аскерде къуллугъу бир тюрлю чырмаусуз, тынч баргъанды, ол насыплы эди дерге боллукъбуз. Орджоникидзеги Киров атлы училищени курсантындан генералгъа дери бир тыйгъычсыз жеттенди деп да келеди кёлюбюзге. Училищени ол жетишимли бошагъанды, анда окъуй тургъан кезиуюнде окъуна аны начальниги генерал-майор Бубенчиков кеси кёп кере жетишимлерин белгилегенди. Очередьсиз чынланы алгъанды, академиягъа окъургъа кире туруп да, анга конкур сдан ётерге тюшмегенди. Къайтарып айтайым, ол аланы барына да жаланда муратына кертичилиги, ишни къурай билген хунери ючюн, кесини къатылыгъы, иш кёллюлюгюню хайырларындан жеттенди. Ахырында сагъынганыма бютюнда бек керекди, не уллу фахму да иш кёллюлюгю, билими болмаса, ачыллыкъ тюйюлдю.

Георгий КАНТЕМИРОВ,
генерал-майор:

- Валерий Зокаев бла мен къырлыбызны шимал жанында къуллукъ эте тюбегенме. Аракенгельскедеги дивизиягъа таматалыкъ этген кезиуюмде ол артда къалгъанланы саннында эди. Мен а аны штабыны башчысына Валерийни салама. Жигит, низамлы, биийк адамлыгъы болгъан, ишден арылмай, аны къурай билген, ишине битеу кёлю бла берилген, болмагъанча аламат офицер. Къысха заманны ичине артда къалгъан бригада алгъа чыгъады. Биз училищеде окъугъан кезиуде окъуна кесин жюрюте билмегенни ары жиберликбиз дет кёрокъуда эдиле. Зока улу ары келгенлей, ол атын айтдырып, дивизияда, ич аскерледе да биринчи болуп, битеу байракъланы да Валерий кесини нёгерлери бла алгъан эдиле.

Коми Республикада аны иш къурай билген хунери бютюнда толу ачылгъанды. Жаланда аскерчи фахмусу уллуду. Мында, кёпленни хорлап, ол республиканы Баш Советини депутатына айырылып, командир борчуна депутат иши да къошулгъанды. Аланы да ол, аскер жумушларыча, тынгылы, къарыуун аямай толтургъанды.

Иннокентий БЕЛОБОРОДОВ,
отставкадагъы генерал-лейтенант:

- Валерий Конакбиевни бла бизни къадар Москвада тюбетгенди. Юч жылны биз аскер кадрланы хазырлагъан арада – Фрунзе атлы аскер академияда - окъугъанбыз. Ол саулукъда, жарсыугъа, манга Къабарты-Малкъарда болургъа тюшмегенди. Мен кесим да гитче республиканданма - Бурятиядан. Аны себепли толу ангылайма гитче тууган жер деген сёзлени магъаналарын.

Валерий (онг жанында биринчи) Москвадан келген шуёхлары бла.

Хар жылдан, солуугъа Хасаниягъа кете, сёлешип, къонакъгъа кел, солургъа бараййыкъ, гара суулада жууунайыкъ, тауда ёсген кюйну этип кёр деп чакъыргъанды. Бусагъатда аны юй бийчеси экн кызы бла жашагъан Хасанияда юйюн ишлеп бошагъанында уа, анда бир къууанч, насып бар эди да. Бир жол а ол мен юйюрюм бла Москвада Дмитровское шосседе жашагъан кезиуюбюзде бизге келеди да, ингир узуну юйюню хапарын айтып, аны хар жанындан кеси этген суратланы да кёргюзте эди. Муну эсгергеним, ол эркин, жарыкъ юйде мен къызым, жашым бла да шуёхубуз жашаудан кеттенден сора болгъанма. Ол Нижний Новгородда къуллукъ эте, юй бийчем бла анга кыйтханыбызда да, аскерден сора жашауну юсюнден сёлеше эдик...

Эсимдеди, диплом ишлерибизни жаза да, Валера аскер къуллукъ бла байлалмлы болмагъан теманы сайлайды. Мен ол санга керекмейди, артда бир жугъунга жарарыкъ тюйюлдю, кеси да къыйынды деп кюрешеме, алай ол оюмун тюрлендирмейди. Бюгюн ангылайма ол аскер, артда мамыр жашаугъа да жууаллы хазырланнганын. «Сени аллынгда муратынг жокъ эсе, анга жетмей, чогъок боллукъ тюйюлсе»,- деп, Зока улу кён кере кыйтарыучу эди.

Малкъарда шуёхлары айтадыла

Жаш тёлюге бек сакъ болгъанды

ЖАБОЛАНЫ Серго,
СССР-ни спортуну мастери, РФ-ни сыйлы тренери, А эм ВА категориялы халкъла аралы судья:

- Бек алгъа Валера боксдан жарауларын Владимир Казгашев бла бардырганды. 1968 жылда мен институтну бошайма да, треперлик ишими башлайма. Алай бла тюшеди ол мени къолума. Кеси уа солакъай эди. Алпайла онг къоллары бла ишлеген боксёрладан онглудула. Жараулада аллай жашла бла энчи кюреширгe тюшеди, онг къоллуланы къарыусуз этерча.

Валера иги жетишимле кёргюзтеди: республикада, Россейни зонасында бардырылгъан эришуледе хорлайды. Къыралыбызны Петрозаводскеде боллукъ чемпионатына барыргъа керек эди. Ол а аны, школну бошап, училишеге кирген заманына тюшеди. Зока улу спорт бла байласа жашаугъа, биийк жетишимлеге жетерик эди. Не жаны бла да ишлеген боксха.

Артда да аны бла шуёхлугъубуз бузулмагъанды. Мында солууда болса да, спорт залгъа келип неда башха жерде олтурып, хар затны юсюнден сёлешгенбиз.

Зока улуну атасы Кънакъбий кеси да офицер эди, аскерчилени бек сюйгенди. Аны бла да терк-терк тюбешгенбиз. Ол: «Валерий уллу аскер башчы боллукъду», -деучю эди. Аны тилеги бла алгъан эдим жашын да кесими къауумума. Мени сохталарымдан, Валерийден сора да, беш генерал чыкъгъандыла.

УЯНАЛАНЫ Борис,
экономика илмуланы доктору, КБГСХА-ны профессору:

- 1996 жылда Зока улу Черек районнга келеди да, анда танышабыз. Мени сабий спорт школда ишлегениими биледи да, жашла аскер окъуу юйлеге барсала хайырлы боллугъун айтады. Ол бек ахшы да, къыйын да жумуш эди. Аны оюму былай эди: халкъ тынч жашар ючюн, аны саконлу аскер кереги болургъа керекди. Къайтарып айтханды таулула не заманда да иги аскерчилеге саналгъандыла, сёзлерине табылгъанлыла деп.

Мени уа экиге айланнган эки да къарындашымы жашлары школну бошай эдиле. Аланы ата-аналары бла сёлешеме да, ала да ыразы боладыла. Саратовха барадыла окъугъа кирирге, аланы уа алмайдыла.

Зока улуну табагъча тюшеди. Ол а Балыкъ-Башында солугъанды. Эки кюнден андан тюшеди да, бизни жумушубузну къолгъа алады. Санкт-Петербургдагъы Россейни МВД-сыны ВВ-сыны аскер институтуну таматасы О. М. Латышевге сёлешеди. Валерий аны бла бирге Орджоникидзеде окъугъанды. «Бери терк жетигиз», - дейди ол а.

Алай бла Къоркъмазланы Кязим бла Уяналаны Марат училищени жетишимли бошагъандыла. Биринчи, анда къалып, бир къауум жыл да ишлегенди. Экинчи жаш да республикалы МВД-да атын иги бла айтдырып келеди. Аладан сора, ол аскер окъуу юйге Къашхатаудан бир талай жаш баргъанды, битеу райондан а эки жыйырмагъа жетгенди. Ала бары да андан биийк профессионалла болуп чыкъгъандыла. Хар бири бет акърыкълы ишлеп келедиле.

Валерий а, жашлагъа окъуугъа киригге себеплик эттенден сора да, ары барып, не кереклерине да къарап, жетишимлерин билип да тургъанды. Ол жашла да, тууган эллерин унутмай, школда окъуу жыл бошалгъан кюн ары офицер кийимлери бла келип, сабийле бла тюбешедиле. Аланы кёрген жашла да аскер къуллукъгъа сансыз къалмагъанлары баямды.

Зока улу бла артда да тюбеше тургъанбыз. Не заманда да ол жаш тёлюге уллу эс бургъанды. «Бизге аскерчиле керекдиле», - дегенин къоймагъанды. Дагъыда аны бир ышаны: ол, халкъны, къыралны чынтты патриоту болгъандан сора да, интернационалист эди. Алайсыз Валерий алай жашлай генерал чынгга жетерик тюйюл эди. Ол толу ийнаннганды бизни кючюбюз бирликде болгъанына. «Адам къарыулу да, акъыллы да болсун», - деп къарагъанды ол.

Артда мында къайгъыла башланнгана, мен кеси аллыма кён кере соргъанма: «Зока улу кесин къалай жюрютюр эди?»- деп. Хар заманда ол чынтты офицерни жолундан таярыкъ тюйюл эди деп жууаплагъанма. Алай эсе, ол акъылны алгъа салып, аскер борчун толтурып, берген антына къаршилей къаллыкъ эди.

Валерийни сабий кюнлеринден бери таныгъан, шуёхлукъ жюрютген тенглери «Наш друг и брат Валерий Зокаев» деген китапны чыгъаргъандыла (аны Киштикланы Мажмудин жарашдыргъанды). Бу бетни хазырлай да, аны бла хайырланнганбыз.

Бетни **САРАККУЛАНЫ Асият** хазырлагъанды.

ТАУЖАН БЛА УШАКЪ

«Уруш этген бир тюрлю адепге келишмейди...»

Бир къауум жыл мындан алгъа генералны юй бийчеси Ахматланы Таужан бла тюбешип, Чеченде уруш башланнганында, Валерийни анда болгъанын, ахыр кюнлерини юсюнден да соргъанын эдик. Ол ушакъдан да юзюклени келтиребиз:

- Чеченде уруш башланнганда, ары офицерлени кезиу – кезиу ийгенди. Валерий ары барырны аллында кёчген эдик Нижний Новгородха. Ары тебиргенде, асыры кыйналгъанындан не эттенин билмегенча эди. Мен кёрмеген бир чурукъларын излеп талпай эдик. Гитче кызычыкъгъа - Раузатха – эки жыл болгъанды ол заманда. Сермеп, аны къоюнуна алып, уппа этип, ызындан Жаннаны кучакълай эди. Аны кесине жер талмагъаныны сылтауу мында эди - Чеченде ол бетине кёре этеригин билгенди.

Сыктывкарда байрамда.

Кете туруп, бир кюн къалып башкасында сёлешип тургъгъа сёз береди. Биз а аны ауузын ашыгъып сакълагъанбыз. Ол бир заманда тарыкъмагъанды, ишини юсюнден да айтмагъанды, хар зат тапды деп къойгъан болмаса. Бир жол а нёгери Станислав Буйкевич, трубканы андан сермеп алып: «Таня (Таужаннга алай айтхандыла), тынгылама мында. Мында болгъан иш уруш тюйюлдю, андан да къужур бир затды. Кесларин ур кишилеге санап, ики жанындан да бир бирлерин ёлтюргенле адамла тюйюлдюле, къаллай эселе да бир затладыла»,- дейди.

Чеченденъ къайтхандан сора Валерийни танымай эдик. Ойнагъанны – юлгенни къой, сёлешмей эди, къуру тынгылагъанлай. Кёп турады кесине келаллай. Аскер башчы Романов бла Россейни ич ишлерини министри Куликов, телефон бла сёлешип: «Графикден алгъа дагъыда Чеченнге бар»,- дейдиле. Нёгерлери да сёлешип башлайдыла. «Къалай ангыламайсыз, ары барып, уруш этген бир тюрлю адеп – къылыкъгъа келишмегенин»,- деген эди.

Госпиталыгъа тюшеди, андан аскерден кетер умут бла чыгъады. Бир жыл алгъа уа Ухтада нёгери Кулешов ёлюп, Валерий а, командировкада болуп, баралмай къалгъан эди. Аны жыллыгъына барып къайтханлай, рапорт жазар мураты болгъанды...

Атасыны Ухтагъа тебиргенин эшитгенлей, Жанна да жолгъа хазырланып башлайды. 7-чи классны анда окъугъан эди да, нёгерлерин бек сюйгенди. Класс таматаларына сёлешип, жашланы, кызланы жыярын да тилейди. Мен а ыразы тюйюл эдим Жаннаны ары барырына. Валерий да аны биргесине эттмез деп ышанганма.

- Жанна, сен бармайса,- деп юрегесме. Тынгыламайды. Атасы да, аны жанлы болуп, экиси да жол кёллю эдиле. Кийимлерине итиу уруп, къайсысын алпыкъбыз, не киеримбиз деп, бир биринден соруп, отоудан-отоуга кирип, бек къуанчлы хазырланнгандыла...

Валерий ауругъанында, кёзюме былай кёрюннгени эди: юйюбюз къара кийген адамладан тыгъым – тыкъма болуп, аралары бла ётер амал жокъ эди...

Экиси да кетип бара, балконнга чыгъып: «Жанна, артха къайт!»- деп къычырлыгъым келе эди. Къайтмазын билип, къыйнамайма дейме. Кеттенлеринден сора уа бир санымы юзюп атханча зил халим. Раузат да асыры тынгысыздан тынчаймай эди. Ингирде сегизде уа Жанна: «Мама!»- деп къычырганына болады. Он авариягъа тюшген заманлары эди...

Жанна гороскопланы бек сюйгенди. Тёшегинде аладан бири къалгъан эди ачылып. Анда : «5-ое октября – роковой день»,- деп окъугъан эдим...